

BOGÁTI FAZEKAS MIKLÓS ÉLETE ÉS KÖLTŐI MŰKÖDÉSE.

DÉZSI LAJOSTÓL.

— Első közlemény. —

Méltán kérdezhetjük, hogy a reformáció azon vallási czélok megvalósítása által használt-e többet az emberiségnek, melyeket maga elé tűzött, vagy inkább azon jótékony hatás által, melyet a nemzeti öntudat fölébresztésére, a nemzeti nyelv és irodalom fejlesztésére, illetőleg megalkotására gyakorolt, midőn azokat eszközökül használta fel czéljai érdekében.

Különösen sokat köszön minden ilyen nagyobb vallási ellenzéki mozgalomnak az irodalom. Hogy csak néhány példát említsünk, a gót, nálunk pedig a tatrosi bibliafordítást ilyen mozgalom hozta létre. Angolországban a Wiclef, Csehországban a Huss által indított mozgalom nemcsak az egyháztörténetíró tárgykörébe tartoznak, de korszakot alkotnak e nemzetek irodalomtörténetében is.¹ Nem is említve a német nemzetet, mely Luther föllépésétől számítja irodalmi nyelvének megalakulását.

De végtelenül nagy hatással volt a reformáció a magyar nemzet szellemi életére is. A politikai és társadalmi tespedés, mely e kort megelőzőleg nálunk beállott s ennek következtében a nemzetet ért nagy katasztrófa lassanként megsemmisítette volna a nemzetet, ha e vallási mozgalom új táplálékot nem nyújt a szellemnek, föl nem költi az érdeklődést új eszmék iránt, ezek terjesztése és ápolása érdekében föl nem használja a nemzet nyelvét s ez által meg nem teremti a nemzeti irodalmat. Nem ok nélkül nevezi egy elsőrendű irodalomtörténészünk e kort protestáns kornak. Mert e vallási irány képviselői egyszersmind nemzeti irodalmunk úttörő munkásai is; nemcsak jó papok és tanítók, de legképzettebb tudósaink, legjelesebb költőink, nyelvészeink, sőt nyomdászaink is.

E nemzeti iránya teszi e mozgalmat oly rendkívüli fontos-

¹ Nem a véletlen műve, hogy a cseheknek már a Luther fölléptét megelőző időkből cseh nyelven szerkesztett oklevelei mintegy tíz vaskos kötetet töltenek meg, míg mi alig tudunk fölmutatni curiosumképen néhányat e korból. Egyéb nyelvemlékek tekintetében is ilyenforma az arány.

ságúvá s ennek a kornak volt szülőtte, ilyen hazafias czéloknak állott szolgálataiban Bogáti Fazekas Miklós a jeles iskolamester és költő is, kinek életét s költői működését most röviden vázolni megkísértjük.

Klasszikus műveltségű férfiú, ki nemcsak jártas a görög és latin irodalomban, hanem maga is versel latinul és pedig elég könnyedén. De mind e mellett műveit mind magyarul írja, latinul legfeljebb csak az ajánlást. Magyarul írta *szép historiáit*, a nőnem »erkölcsének javítása«, *történeti énekeit* a hazafias szellem ébren tartása s *vallásos költeményeit* hitfelei »lelki szükségéinek kielégítése« végett.

I.

Életére vonatkozólag nagyon gyér adatok maradtak fenn.¹ Jóformán csak arra vagyunk utalva, a mit műveiben elszórtan, vagy a végső versszakokban saját maga tartott fenn számunkra. Ezek sok érdekes, bár hézagos adatot tartalmaznak. Legtöbbször pontosan értesítenek iratásuk helyéről és idejéről. A versefjek egyszersmind ajánlást is foglalnak magukban valamely előkelő

¹ *Életrajzához* saját művein kívül forrásul szolgálnak: Uzoni *Fosztó István* »Historia eccl. Transilvano-unitaria« című kézirati műve, melyből az ide vonatkozó részt közölte Jakab Elek (Ker. Magvető, XV. 1880. 5—8. l.) Sok csupán csak nála található adat miatt nélkülözhetetlen. *Bod P.* Magyar Athenás. (45. l.) Ezt közli latinra fordítva *Horányi* »Memoriá«-jában, valamivel bővebben ír róla a »Nova memoria«-ban (303—6 l.) Továbbá *Siebenbürgische Quartalschrift* (VI. Jahrg. 159—163 l.) *Aranyos-Rákosi Székely S.* Unitária vallás történetei Erdélyben. Kol. 1839. (71, 119, 198 l.) Újabb és legbővebb életrajza *Jakab Elektől* (Ker. Magvető XV. 1880. 1—14, 159—186, 239—52. lap.) kinél csaknem az egész idevonatkozó anyag megtalálható, habár zavarosan minden rendszer nélkül. Ugyan ő közöl mutatványt két kézirati művéből a *Figyelő* IX. évf. 1880. 16—31. lapjain. Rövid és világos képet nyújt egyházi működéséről *Kanyaró Ferencz* »Unitáriusok Magyarországon a XVI és XVIII században« cz. tanulmányában (Ker. Magvető 1889. évf., az idevonatkozó rész 275—7. l., mely külön is megjelent.) Az ő adatsoportosítását fogadja el *Szinnyei J.* is a »Magyar írók életé«-ben. *Szombatos* voltát állítja, főleg a neki tulajdonított kézirati művek alapján, *Kohn Sámuel* »A szombatosok, történetük, dogmatikájuk.« (Bpest, 1889. 140—155 l.) című művében, mely eredetileg a Magyar Zsidó-Szemle 1887—1888. évfolyamaiban jelent meg. Unitárius voltát védi vele szemben *Jakab E.* »Még egyszer Bogáthi Fazekas Miklóstól« (Ker. Magvető 1891. 136—151 l.) Hozzá szóltak *Kardos Albert* és *Boros György*.

pártfogóhoz, így megtudjuk belőlük, hogy írójuk kikkel állt összekötetésben, sőt legtöbbször azoknál találjuk őt magát is, a kiknek ajánlja művét. Ezenkívül élete körülményeire, foglalkozásaira vonatkozólag is szolgálnak némi útbaigazítással. A mi életrajzi adatok más írónál előfordúlnak, többnyire később korból származnak, zavarosak, kevésbé megbízhatók, úgy hogy csak nagy óvatossággal lehet azokat használni.

Növeli a zavart az is, hogy e korban egy másik Bogáthi Miklós is élt s e kettőnek az életére vonatkozó adatokat egymással gyakran fölcserélik vagy összezavarják.¹ Mi azért inkább csak a műveiben található adatokra támaszkodunk.

Ezekből kivehetőleg szegény nemesi családból származott s szülei valószínűleg Erdélyben laktak, a mely ország működésének szintere is. Családi neve *Fazekas* volt, a »*Bogáti*« — vagy a mint ő írta, Bogáthi² — csak nemesi előnév, melyet a család onnan vett föl, mert Bogáton volt nemesi birtokuk. Hogy melyik Bogát értendő itt, azt ma már nem tudjuk megmondani, mert e családnak

¹ Már Bod, Katona stb. figyelmeztetnek arra, hogy Bogáti Fazekas nem tévesztendő össze avval a Bogáthival, ki Görgényvár ura volt s 1603-ban esett el a Székely Mózes mellett vívott csatában. Összezavarták e két személyt Uzoni Fosztó, A. Székely Sándor, Pallas Lexikona stb. Ez a Bogáthi 1589-ben a heidelbergi s az 1591/2. évben a páduai egyetemen tanult s ebből az időből közli Bod is egy latin költeményét. (Athenás 46. l. V. ö. Századok. 1875, 676 l. Töpke, G. Die Matrikel der Universität Heidelberg. II. Theil. Heidelb. 1886. 142 l.) Hogy ez nem lehet a mi B. Fazekasunk, e költeményből is kiténik, melyben egy helyütt azt mondja az író magáról, Kornis Györgyről és Sombori Sándorról:

Hos tibi cognatos juvenes et ab aethere cretos
Phoebe, salutifera fac tuearis ope.«

Ekkor már ő nem volt fiatal. Kiss Bálint (Turul, 1892. 179 l.) e külföldön járt Bogáthit különböző személynek tartja Görgény vár birtokosától, így hárman is viselnék e nevet. De ennek nincs alapja. Szinnyei valószínűnek tartja, hogy e külföldön járt Bogáthi a B. Fazekas fia volt, de a páduai egyetem anyakönyvében (Századok, i. h.) »Nicolaus Bogáthi de Bogáth« áll. Szintén ilyen alaptalanul beszél Wurga L. (Ker. egyháztört. II. 368 l.) s utána más író is *ifj.* Bogáti Fazekasról.

² Neve a versfejekben így fordul elő: *Nicoleos Figulus Bogathius* (Tökéletes asszony állatok, 1575.) *Nikoleos Bogathius* de gente Figula (Három jeles főhadnagyok, 1576. Aspasia, 1587.) *Nikoleos Bogathius* (Mátyás király, 1576. Castriot, 1579.) *Bogathius* (Világi zürzavar 1586. Demeter 1598.)

nevét is csak a mi írónk tartotta fenn, más tagját e családnak nem ismerjük. Erdélyben is több Bogát van, így Maros-Bogát Torda-Aranyos, és Oláh-Bogát Alsó-Fejér vármegyében. Ugyanitt több család is viselte a Fazekas nevet.¹

A *Fazekas* név költőnk műveiben különben soha sem fordul elő, e helyett mindig a latin »*Figulus*«-t használja. Vagy ő, vagy pedig még atyja változtatta így át nevét latinra, a mely szokás e korban nagyban divatos volt s a *Figulus* névvel is már 1534-ben találkozunk a krakkói egyetem magyar bursájának jegyzőkönyvében, a melybe ez évben jegyezte be nevét »*Matheus Figulus de Tarkany.*«²

Hogy ezenkívül még egy másik neve is lett volna, Peljdes, vagy Pelides, az csak tévedésen alapszik.³

¹ Turul, 1884. évf. 120 l.

² Schrauf Károly, Regestrum bursae Hungarorum Cracoviensis. Wien, 1894. 29 l.

³ B. Fazekas »Jób... magyarázata« című művére a másoló vagy más valaki ezt írta: »Autore sapientissimo theologo Nicolao Pelidis Bogathio scripta in Zent-Ersebeth, anno 1607. 22. Dec.« Így találjuk ezt közölve azon unit. könyvek lajstromában, melyek 1638. május 23-án elkoboztattak. (Erdélyi országgyűl. emlékek X. köt. 166 l. V. ö. Ker. Magvető 4. l.) Valószínűleg az vezette félre itt a másolót, hogy Fazekas a Dedicatióban rendesen úgy nevezi meg magát, hogy a distichon egyik sorába teszi családi, s a rákövetkező sorba keresztnevét. Ennek megfelelőleg egy művében (Castriot György 1579.) ez a két sor áll:

»Inclyte Peleides tibi Ladislæ Szalanci
Nicoleos patrio carmine facta refert.«

Ezt a másoló is úgy érthette, a mint Jakab E. fordította: »Im jeles Szalánczi László, neked Pelides (így) Miklós zeng honi verset.« De ez nem fogadható el. Nem is fordul elő e név Fazekas többi műveiben. Jakab E. szerint ugyan egy elveszett művének, az Apokalypsis magyarázatának ajánlását így írta alá: N. P. B. (Ker. Magvető 1880. 6 l.), de másutt (Ker. Magvető 1892. 145 l.) ugyan ő ezt a mondatot idézve, az idéző jelek között e nevet Bogáthi F. Miklósnak írja; szokatlan is lenne, hogy egy író két nevet használna a magáé helyett, egyiket latin, másikat görög fordításban. Mert Jakab Elek szerint a Pelides név *πῆλός* (így) görög szóból van képezve, mely azt jelenti sár, agyag, tehát, agyaggal dolgozó, *Figulus*, *Fazekas*, *nomen patronymicum* (!) B. Fazekas mindenestre jobban ismerte a görög nyelv szellemét, minthogy ily erőszakot követett volna el az ellen; *πῆλός*-ből nem lehet Pelidest csinálni, de nem is bírna az semmi értelemmel; agyaggal dolgozó, fazekas *πῆλωργός* lenne. Sokkal egyszerűbb azt az idézett kitétel a hős Szalánczi Lászlóra vonatkoztatni, a kiről tudjuk, hogy vitéz ember volt, az említett mondatot pedig így for-

Arról, hol s mikor született, nincsenek adataink. A mennyiben műveiből, annak egyes czélzásából életkorára következtethetünk, hozzávetőleg 1545--50 közé tehetjük születési évét. Szintén nem tudjuk azt sem, hol járt iskolába; hogy járt, azt maga is említi egyik művében:

»Nékem is anyám volt, én azt jól tudom,
Oskolába néha én is szomjuztam.«¹

Hogy alapos kiképeztetést nyert, azt művei mutatják; különös kedvet kívált a görög nyelv iránt ébresztettek föl benne.

A görög nyelv a XVI. században nálunk épen úgy iskolai tárgy volt, mint Németországban, melynek tanrendszere szívárgott be hozzánk is.² Együtt tanulták azt a latinnal már az alsó iskolákban, s hogy sikerrel, arra B. Fazekas is például szolgálhat. Erdélyben különösen ki volt fejlődve e nyelv kultusza; irodalmilag is nagyban foglalkoztak vele, egész kis könyvtárt tesznek ki azok a művek, melyeket itt kiadtak. Mindjárt a reformáció után egymás után adták ki a görög klasszikusok: Plato, Aristoteles, Hesiodos Theognis stb., egyes műveit. 1535-ben görög grammatikát is adnak ki, mely 1569-ig 4 kiadást ért, 1539-ben Hontertől is jelenik meg egy másik.³

Melyik grammatikából tanult a mi Fazekasunk, nem tudjuk, de tény, hogy jól megtanult görögül, a mit mutat az is, hogy négy művéhez görög írók munkáit használta föl, a mint ezt maga is lelkiismeretesen megemlíti: »Olvastam ezt görögből, irtam magyar nyelven.«

Ezek között különösen Plutarkhost szerette meg, a ki a XVI. században legolvasottabb görög író volt, mivel a műveibe beszött erkölcsi reflexiók megegyeztek e kor szellemével, gondol-

dítani: Jeles Achilles (Peleides=Peleus fia, Achilles) Szalánczi László stb. Igaz, hogy a költő keresztneve ekkor magában áll, a mi megint szokatlan, de úgy látszik B. Fazekas maga is észrevette ezt, ezért teszi oda az Ajánlás végén: »Bogathius condebat« a mi többi műveiben nem fordul elő s csupán az említettem okban találja magyarázatát.

¹ »Tökéletes asszonyállatokról.«

² Frankl V. Hazai és külföldi iskolázás. Bpest 1873. 23. l.

³ Szabó Károly, Régi Magyar Könyvtár II. köt. 13., 14., 15., 25., 29. 59. stb. számok.

kodási irányával. Népszerűségére vonatkozólag érdekes adatot találunk Kassai Császár György egy művében.¹ Ő beszéli el, hogy Szikszai Kovács Balázs kolozsvári tanító korában Dávid Ferencznek egy beszédén nagyon megbotránkozott s azon gondolkodott, hogyan lehetne e miatt kikelni ellene. Ezen való töprengése közben egyszer elővette Plutarkhos művét, a mely épen keze ügyében esett s Caesarnál nyitotta azt véletlenül ki, ott a hol ez kikapja a hajókormányos kezéből az evezőt e szavakkal: »Haladj bátran, semmitől ne félj; Caesart viszed és a Caesarral vele járó szerencsét.« A mint ezt olvassa, rögtön megjön a bátorsága. Lehet, hogy ez csak szónoki diszítés és sohasem történt meg, de így is a mellett bizonyít, hogy Plutarkhost nálunk is nagyon olvasták. Fazekasnak is kedvencz olvasmánya volt élte végéig. Műveiből kivehetjük, hogy ismerte ennek mind a két nagy művét, a »Párhuzamos Életrajzok«-at és a *Moralia*-t. Ezenkívül Lukianost is. Latinul is jól megtanult, minthogy a latin nyelv jól megtanítására inkább is törekedtek; könnyedén verselt latinul, a mint ezt a versfejekben fentmaradt distichonai mutatják. A kiképzés mindamellett még e korban nagyon egyoldalú volt, főleg csak vallási tanok és nyelvi ismeretek elsajátítására szorítottak. földrajz, természettudományok tanítására alig fordítottak időt.

Hogy iskolái elvégzése után rendes szokás szerint külföldi egyetemre ment volna, annak semmi nyomára nem akadunk s talán egy művének ezen szavaiból:

»Ország világ járni sokan kíváncsoknak,
Kik inokkal bírnak, sokat látnak, hallnak;
De ezt én egy helyről mutatom azoknak,
Annyi költségekben csak nékem részt adjanak«²

következtethetni azt, hogy csakugyan nem volt.

Első biztos évszám életéből, a melyről tudomásunk van, az 1575. év. Ekkor Deesen találjuk:³ itt írja a »*Szép historiát a tőké-*

¹ Oratio de vita et obitu Basilii Fabricii Szikszoviani habita a Georgio Caesare Cassoviensi . . . Witebergae 1577. 62 lapon.

² »Világi sok zűrzavarról« (1586).

³ Azt hiszem így értendő »A tőkéletes asszonyállatokról« írt műve Ajánlásában e két sor:

Et tibi regali Martine vir optime sede
Edite, desina carmina donat humo.

letes asszonyállatokról,¹ melyben Márton nevű pártfogójának, ki épen feleségnek való nőt keres, 13 erkölcsi történetet beszél el többé-kevésbé mintaszerű nőkről, abból a célból, hogy tájékoztatást nyújtson neki a felől, micsoda szempontok szerint kell a nőket szemügyre venni, s micsoda tulajdonságok kívántatnak meg egy jó feleségben. Érdekessé teszi e művet az, hogy önmagáról is többször beszél benne, mint egyéb műveiben. Elmondja, hogy nősülni szeretne maga is, de fél tőle. Sokat olvasott a nők rossz szokásairól, »a városban is naponkint hallogatja«, e miatt nem meri megpróbálni. Nem tetszik neki az anyák magaviselete sem, a kik csak akkor »szívesek«, mikor eladó leányok van:

»Bizony avval gonosz voltát mutatják,
Azért a szép képet nagyon czifrázzák,
Hogy valamely iffiat vele csalják.«

Egyszer azért mégis rászánta magát s elindult a városban (»városunkban«) leány nézni, de hiába, mert nem talált kedvére valót:

»De nem tetszék egyelőbe a párta,
Ebhez jőjjön az ebadta leánya.«

E vonatkozások arra mutatnak, hogy ez időtájt fiatal, nősülni akaró ember volt.

A következő 1576. évben már más helyen, Tordán találjuk, a hol tanítással foglalkozik¹ s nehéz anyagi viszonyok között él; a tanítási vesződség mellett nélkülözésekkel is kelle küzdeni, a mint maga panaszolja: »igen koplalék, valék nagy haragban.« A tanításon kívül két művön dolgozik. Folytatását írja Görcsöni Ambrus »Mátyás király«-ának, melyből ez 4 részt irt meg, s ez évben április 6-án (»Mátyás király halála napján«) már kész is az 5-ik részszel. De egyidejűleg egy másik művön is dolgozik, mely a »Három jeles hadnagyoknak ... vételkedések«-ről szól s ezzel április 24-ére készül el.² Hogy egy időben, felváltva dolgozott e két

¹ »Mátyás király« (1576) ajánlásában:

»Accipe, quod potuit dare, dum docet ipse juvenam
Thorde tuam, munus, consultoque boni.«

² E művet, mely csonkán maradt fenn, Szabó K. Régi Magyar Könyvtárában 341. sz. a., Fejes Miklós műve gyanánt közölte, hibásan olvasván a versfejeket. Később, midőn e mű a bécsi Theresianum könyvtárából az Aka-

művön, az egyes czélzásokból látjuk, így ez utóbbi műben egy helyen ezt írja:

Ezek vitézségét mindenek irták

— — — — —
Eszében forgottak Mátyás királynak,
Ha igaz írása Bonfiniusnak.

»Mátyás király«-ának utolsó 8-dik részét is befejezi május 9-én.

Ez év nagy fontosságú év Erdélyország történetében. Ez évre esik Báthory István lengyel királyllyá választása. Már a megelőző évben nagyban folynak a tárgyalások ez ügyben a varsói királyválasztó országgyűlésen. A fejedelem követe Berzeviczi Márton erdélyi alkanczellár volt, egykori tanulótlarsa a páduai egyetemen és Blandrata, a kiknek küldetése csakugyan sikerrel is járt. 1576. márcz. 15-én 500 lovassal és 1000 gyalog hajduval utra kél Báthory Lengyelország felé; kíséretében vannak Berzeviczi Márton, Kornis Farkas és még mások, s május 1-én ünnepélyesen megtörténik a koronázás.

E jelentős esemény Bogáti Fazekast sem hagyta érintetlenül; az itt nagy szerepet vitt férfiakat úgy látszik ismerte s ez a Berzeviczi Márton lehet az, kinek első művét is ajánlotta. A »Három jeles főhadnagyokat« ezzel végzi:

»Király koronáztam vala örömben
Kit magyar nemzetnek éltessen Isten«

s »Mátyás király«-ának versfejeiben szinte emlékezik Báthory Istvánról, »a ki iránt legyenek kedvezők az istenek« s hazafiui

démia könyvtárának tulajdona lett, maga észrevette tévedését, a mint ezt a Ker. Magvető 1880. évfolyamának 388. lapján írja »Bogáti Fazekas Miklós még egy műve« című cikkében. Itt így közli a versfejeket:

»Nikoleos Fi(. . . gulus de gente Bogathia vat)es
De primo inter se narrat honore Dvces.«

De ez sem egészen pontos. Az első, kiegészítendő sorból e betűk vannak meg a szóban forgó töredék versfejeiben: »NIKOLEOS FIG S.« A »G« betű már a következő lapra mutató őrszóban (»Gond«) van. A kiegészítés szinte hibás s talán az »Aspasia« (1587) versfejei szerint egy részét így lehetne kiegészíteni: Nicoleos Fig[ula de gente Bogathius . . .]s. Mi lehetett az utolsó szó, nem tudom; vates azért nem lehet, mert a hiányzó két levelen 104 versor állott s így a versfejeknek az említettőr szó »G« betűjét is beleszámítva (104: 4) 26 betűt kell kiadni, míg a vates-sel kiegészített rész együttesen csak 24 betűt ad ki.

ézelmének is kifejezést ad: »Vajha hazáját is védelmébe venné s a szent vallással egyetemben ápolná a jó tudományt.«¹

A következő két évből nem ismerünk művét s csak annyit tudunk róla, hogy 1577-ben Kolozsvárott kinyomatja eddig írt műveit.²

Tordán sem tanítoskodott sokáig, 1579-ben már Tötörön találjuk Szolnok-Doboka megyében Szalánczi Lászlónál s ennél fejezte be október havában *Castriot György... históriáját*, új pártfogójának ajánlva azt. Idősb Szalánczi László kiváló politikai szerepet vivő férfiú volt, többször volt a törökhöz követségben s katonai megbízásokat is többször teljesített.³ Talán ő volt az, k, költönket e tárgy választására is buzdította.

Ez évben új tér nyílik meg munkásságának: Balassi Ferencz birtokán Szent-Demeteren lelkész lesz.⁴ Később Gerenden találjuk innen pedig az üldözések elől 1582. Baranyába, Pécsre menekült.⁵

1584-ben újra Tordán találkozunk vele, hol az *Énekek*

¹ »Ille utinam patriamque suam tueatur et artes
Cum sancta foveat religione bonas.«

² A »Három jeles főhadnagyoknak« ugyan nem tudjuk nyomtatási évét, de valószínűleg a másik kettővel együtt nyomatta ki Kolozsvárott; iratási ideje ugy is a kettőé közé esik.

³ Wolf. Bethlen. Historia de rebus Transsylvanicis. Editio 2-da. lib. 1782—9. Tom. V. 349., 361 Nagy J. Magyarország csal. X. 460 l.

⁴ Uzoni Fosztó szerint; Kanyaró ez adatot elhagyja.

⁵ Ez időszakból életére vonatkozólag az adatokat egy elveszett kézirati művének, az Apokalypsis magyarázatának Ajánlásából merítik, melyet U. Fosztó István tartott fenn számunkra. Ez Ajánlásban, mely Balassi Ferencznek, Udvarhelyszék főkirálybírójának szól, B. Fazekas hosszasan megemlékszik saját működéséről s felsorolja irodalmi műveit, szám szerint tizet. Föltűnő, hogy e tiz mű között egyetlen ismert művére sem találunk célzást, egytől egyig kéziratban maradt theologiai művek azok; nem említi sem Zsoltárfordítását, sem Jóbot, sem az »Énekek éneké«-t, a melyek pedig mind ekkor tájban készültek. Általában hiányzik az összekötő kapocs, melynek alapján bizonyosságot szerezhethetnénk, hogy e művek írója az, a kinek műveiről eddig szólottunk. Föltűnő az is, hogy noha ily sok theologiai művet írt, egyetlen ilyen művét sem nyomatta ki; ez csak részben találja abban igazolását, hogy unitárius műveknek ez idők szelleme nem kedvezett, mivel, ha nevezett forrásunknak hitelt adunk, B. Fazekas később engedett vallási rigorositásából s a mérsékelt irányzatukhoz ment át s mint ilyen lett kolozsvári pap. E kérdés megoldása különben ez ajánlólevél hitelétől függ, nem tévesen van-e az B. Fazekasnak tulajdonítva? (V. ö. Pelidesre vonatkozó jegyzetünket 32 lapon.)

énekét fordítja le magyarra, mely műve kéziratban maradt fenn, miként 1586-ban ugyanitt irt másik műve is, mely *Jób könyvének* verses magyarázata.

Ez évben nagy veszteség éri. A pusztító járvány, mely már évtizedek óta többféle néven csaknem állandóan látogatta hazánkat s több irodalmi téren működő jeles emberünket is magával ragadta, az 1586. évben ujult erővel kitört.¹ Kiterjedt Ausztriára s egész Magyarországra, ki Erdélyre és áldozatul vitte innen a Fazekas fiát is, a mint ezt maga keservesen panaszolja »*Jób*«-jának versfejeiben s végső versszakában. Talán e veszteség felett érzett fájdalomban mintegy enyhülést keresve irta e művét is, a melyet Kornis Farkasnak, a székelyek egyik főkapitányának ajánl, a ki Homoród-Szent-Pálon lakott.² Ugyanezen évben irta »*Világi sok zürzavar*« című művét, mely később nyomtatásban is megjelent Toroczka (Taratszka) László páncczélcehi birtokosnak ajánlva.³ Ez legeredetibb műve, melyet úgy látszik egészen önállóan dolgozott ki.

A következő évben visszatér még egyszer régi tárgyához. Szent-Pálon, a honnan már a Kornis családot ismerte, egy Forró János nevű főúr, ugyanaz, a ki később 1594-ben Báthory Zsigmond parancsára lefejeztetett, megnősült.⁴ Az ő felesége elé is akart egy női példányképet rajzolni, mint a hogyan már előbb Berzeviczi Mártonnak s e czélből irta *Aspásiát*. Ehhez mellékeli a CXXVIII. zsoltár fordítását mintegy házások énekéül. Ekkor tehát már foglalkozott a zsoltárok fordításával. Mikor fordította le az egészet, nem tudjuk.

Itt aztán megszűnnek különben is gyér adataink. Uzoni Fosztó szerint 1589-ben kolozsvári unitárius pap lesz. 1591-ben két kéziratát adja Kolozsvárt sajtó alá: *Aspásiát* és a *Világi sok zürzavar*-t.

Másik évben a *Castriot György historiájá*-nak új kiadását rendezi, ha a czimlapon e szavak: »Mostan ujonnan az authortól általolvastatván és megcorrigáltatván« nem a kéziraatra vonatkoznak. E műve még egy kiadást ért életében, 1597-ben Debreczenben is kiadták.

Utolsó ismert műve 1598. évből való, a mikor *Demeter*

¹ Linzbauer X. F. Codex san.-med. Hungariae. Budae 1852—6. I. 212.

² Nagy I. Magy. csal. 6. köt. 352 l. W. Bethlen. Hist. V. köt. 2 l.

³ W. Bethlen, Hist. V. köt. 408 l.

⁴ W. Bethlen, Hist. III. köt. 465., 472 l.

történetét fordítja le Plutarkhosból s kinyomatja Kolozsvárott. Ez működésének utolsó jele; ettől kezdve letűnt a cselekvés színteréről. Hol s mikor halt meg, nincs semmi adatunk.¹

Ennyi a mit életétől megtudhattunk; még a szombatos felekezethez való viszonyáról kellene megemlékeznünk, de ez beható fejtegetést kívánna s eltérítne kitzüött czélunktól.

A NÁDOR-KÓDEX KIADÁSÁNAK TÖRTÉNETE.

DR. ILLESSY JÁNOSTÓL.

Felséges uralkodóházunk tagjai közt alig volt egy, ki Magyarország javán annyit munkált, ki a magyar nemzet érzelmés gondolatvilágával magát annyira azonosította s ki éppen ezeknél fogva nemzetünk őszinte szeretetét, becsülését annyira kiérdemelte, mint József nádor.

Ez a szeretet és becsülés hosszú életpályáján folyton kísérte a nádort, de legszebben félszázados nádorságának örömnepén nyilatkozott.

József főherczeg 1848-ban töltötte be nádorságának ötvenedik évét. Az egész ország nagy lelkesedéssel készült ez ünnepre.

Tudományos intézeteink közül legérdemesebben a budapesti egyetem, illetőleg az egyetemi könyvtár kívánta részét az ünnepélyből kivenni. Szögyény László helytartótanácsostól, mint a tanulmányi bizottság elnökétől, eredt az eszme, hogy az egyetemi könyvtár valamely alkalmi művet szerkesztszen s adjon ki a jubileum emlékére. Az eszme kivitelével Toldy Ferenczet, a könyvtár igazgatóját bízta meg. Irodalomtörténetünk lelkes művelője nagy örömmel fogadta e megbízást s véleményét a következőkben sietett Szögyény elé terjeszteni:

»Nagyméltóságú M. kir. Valós. Belső Titkos és Helytartósági Tanácsos Tanulmány-bizottsági Elnök Ur! Kegyelmes Uram!

¹ Uzoni Fosztó szerint már 1592-ben meghalt. A mint írja: »szerencsétlen és végzetes vala az esztendő egyházunkra nézve. Hunyadi Demeteren kívül még több fénytől fosztotta meg egyházunkat. Meghalt előtte néhány hónappal Basilius István, Bogáthi F. Miklós és Pictoris Miklós, egyházunk nagy díszei.«